

บทความวิจัย (Manuscript)

ชื่อโครงการ (ภาษาไทย): การพัฒนารูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงเบาหวานโดยใช้หลักเวชศาสตร์วิถีชีวิต (Lifestyle Medicine) ในชุมชนบ้านห้วยเสือเต้น ตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ชื่อโครงการ (ภาษาอังกฤษ): Development of a Lifestyle Medicine-Based Behavioral Modification Model for Individuals at Risk of Diabetes in Ban Huai Suea Ten Community, Nam Phong Subdistrict, Nam Phong District, Khon Kaen Province

คณะผู้วิจัย: เพ็ญประภา ขามธาตุ, นิสา จันทร์ลี, ณัฐกฤตา ผลอ้อ, นันทน์ภัส เพิ่มทวีโชคชัย โรงพยาบาลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ (Abstract)

บทนำ: ภาวะก่อนเบาหวาน (Pre-diabetes) เป็นช่วงเวลาสำคัญในการยับยั้งการพัฒนาไปสู่โรคเบาหวานชนิดที่ 2 แนวคิดเวชศาสตร์วิถีชีวิต (Lifestyle Medicine) ที่มุ่งเน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพองค์รวม 6 ด้าน จึงเป็นทางเลือกเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ **วัตถุประสงค์:** เพื่อพัฒนารูปแบบและศึกษาผลของการใช้แนวคิดเวชศาสตร์วิถีชีวิตในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน ในบริบทชุมชนบ้านห้วยเสือเต้น อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น **วิธีการศึกษา:** การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) นี้แบ่งเป็น 3 ระยะ : 1) ศึกษาสถานการณ์และบริบทโดยประยุกต์ทฤษฎีต้นไม้มันในกลุ่มเสี่ยงเบาหวานร่วมกับผู้นำชุมชน และอสม. 2) ร่วมพัฒนารูปแบบโดยใช้เวชศาสตร์วิถีชีวิตและแนวคิดการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม และ 3) ทดลองใช้เป็นเวลา 4 เดือน และประเมินผลรูปแบบ ในกลุ่มตัวอย่างประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานอายุ 35-70 ปีที่มีระดับน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหาร (DTX/FBS) ตั้งแต่ 100 มก./ดล. ขึ้นไป จำนวน 30 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติ Paired sample t-test **ผลการศึกษา:** กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 66.7) อายุเฉลี่ย 62.10 ปี ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรม 4 เดือน พบว่าระดับน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหาร (DTX) ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากเฉลี่ย 111.86 ± 13.77 มก./ดล. เป็น 88.96 ± 13.09 มก./ดล. (ผลต่างเฉลี่ย 22.90 มก./ดล.; $p < .001$) โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90.0 สามารถลดระดับน้ำตาลกลับสู่เกณฑ์ปกติได้ (< 100 มก./ดล.) สำหรับค่ารอบเอวลดลงจากเดิมเฉลี่ย 1.07 ซม. อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .020$) ขณะที่ดัชนีมวลกายลดลงเล็กน้อยแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .21$) **สรุปและข้อเสนอแนะ:** รูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามหลักเวชศาสตร์วิถีชีวิตส่งผลให้ระดับน้ำตาลในเลือดและรอบเอวของกลุ่มเสี่ยงเบาหวานลดลงอย่างชัดเจน หน่วยงานบริการปฐมภูมิ สามารถนำรูปแบบนี้ไปขยายผลเพื่อลดอุบัติการณ์ผู้ป่วยเบาหวานรายใหม่ในชุมชนได้

คำสำคัญ: เวชศาสตร์วิถีชีวิต, กลุ่มเสี่ยงเบาหวาน, การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม, ทฤษฎีต้นไม้, การฝึกสติแบบสั้น

1. บทนำ (Introduction)

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โรคเบาหวานเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases: NCDs) ที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วทั่วโลกและประเทศไทย ก่อให้เกิดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรง เช่น โรคหัวใจและหลอดเลือด ไตวายเรื้อรัง และภาวะแทรกซ้อนทางสายตา ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย ตลอดจนสร้างภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลในระยะยาวอย่างมหาศาล องค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2022) รายงานว่าโรคเบาหวานเป็นหนึ่งในสาเหตุสำคัญของการเสียชีวิตอันดับต้นๆ ของโลก โดยมีผู้เสียชีวิตสูงถึง 1.5 ล้านคนต่อปี สำหรับในประเทศไทย ผลสำรวจสุขภาพประชาชนไทยโดยการตรวจร่างกาย (NHES) ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2562 พบว่า ประชากรไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป มีอัตราความชุกของโรคเบาหวานสูงถึงร้อยละ 11.6 และในกลุ่มอายุ 45 ปีขึ้นไป อัตราความชุกกลับพุ่งสูงถึงร้อยละ 21.8 และร้อยละ 45.8 ของผู้ป่วยที่น้ำตาลในเลือดได้ตามเป้าหมาย กรมควบคุมโรค (2566) ยังระบุอีกว่า อัตราการป่วยด้วยโรคเบาหวานของคนไทยเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากร้อยละ 6.9 ในปี 2554 เป็นร้อยละ 8.9 ในปี 2564 และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ หากปราศจากระบบป้องกันควบคุมที่มีประสิทธิภาพ

ในระดับพื้นที่ จังหวัดขอนแก่น จากข้อมูลปีงบประมาณ 2568 มีการคัดกรองกลุ่มเป้าหมายไปแล้วจำนวน 42,997 คน จากเป้าหมายทั้งหมด พบประชากรเป็นกลุ่มเสี่ยงเบาหวานที่ได้รับการตรวจน้ำตาลซ้ำสูงถึง 33,313 คน และยืนยันผลว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงจริงจำนวน 3,944 คน (คิดเป็นร้อยละ 11.83) ขณะที่อำเภอโนนพอง มีผู้ได้รับการคัดกรองจำนวน 22,913 คน พบเป็นกลุ่มเสี่ยงเบาหวาน 2,060 คน (คิดเป็นร้อยละ 8.99) เมื่อเจาะลึกในระดับปฐมภูมิของโรงพยาบาลโนนพอง พบว่าตำบลโนนพองตรวจคัดกรองพบกลุ่มเสี่ยงที่มีระดับน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหาร (FBS/DTX) ตั้งแต่ 100–125มก./ดล. มากถึง 842 คน จากผู้รับการคัดกรอง 3,781 คน คิดเป็นร้อยละ 22.26 และพื้นที่ "บ้านห้วยเสือเต้น" คัดกรองประชาชนจำนวน 335 คน พบเป็นกลุ่มเสี่ยง 122 คน คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 36.41 ของผู้รับการคัดกรองทั้งหมด บริบทชุมชนบ้านห้วยเสือเต้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา/ทำไร่) มีวิถีชีวิตแบบชนบท มีพฤติกรรมบริโภคอาหารประเภทแป้งและคาร์โบไฮเดรตในปริมาณสูง ขาดการออกกำลังกายหรือกิจกรรมทางกายที่เหมาะสม มีภาวะน้ำหนักเกิน และส่วนหนึ่งมีภาวะเครียดจากการดำเนินชีวิต

ภาวะก่อนเบาหวาน (Pre-diabetes) เป็นภาวะวิกฤตที่ระดับน้ำตาลในเลือดเริ่มสูงกว่าปกติแต่ยังไม่ถึงเกณฑ์วินิจฉัยเป็นโรคเบาหวาน ซึ่งถือเป็น "หน้าต่างแห่งโอกาส" (Window of Opportunity) ที่สำคัญยิ่งในการจัดบริการเพื่อยับยั้ง ย้อนกลับ หรือชะลอไม่ให้เกิดเป็นโรคเบาหวานถาวร หากปล่อยไว้โดยไม่มี การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จะมีโอกาสพัฒนาเป็นโรคเบาหวานชนิดที่ 2 ได้ถึงร้อยละ 25 ภายในระยะเวลาเพียง 3–5 ปี ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีต้นน้ำแห่งปัญหามาศึกษาบริบทและปัจจัยเชิงพฤติกรรมของคนในชุมชนพบว่า กลุ่มเสี่ยงเบาหวานบ้านห้วยเสือเต้น มีปัญหา โภชนาการที่ไม่เหมาะสม ทานผักน้อย ทานจุลจิบ การขาดกิจกรรมทางกาย ความเครียดสะสม และการนอนหลับที่ไม่มีคุณภาพ การทานอาหารมื้อเย็นแล้วเข้านอนทันที ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยเสี่ยงที่สามารถแก้ไขได้ (Modifiable risk factors) ที่ผ่านมา ระบบบริการสุขภาพปฐมภูมิ

ของไทยเน้นการให้สุขศึกษาในรูปแบบการบรรยาย แจกแผ่นพับ หรือตรวจติดตามผลตามรายการกิจกรรม ซึ่งทำให้กลุ่มเสี่ยงรับรู้ข้อมูลแต่ขาดพลังและความยั่งยืนในการเปลี่ยนพฤติกรรมจริงในชีวิต คณะผู้วิจัยจึงตระหนักถึงความจำเป็นในการนำแนวคิด **แนวคิดการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม (BPSC)** มาบูรณาการร่วมกับ **เวชศาสตร์วิถีชีวิต (Lifestyle Medicine)** ซึ่งเป็นศาสตร์เชิงประจักษ์ในการจัดการที่สาเหตุรากเหง้าของโรคผ่านองค์ประกอบหลัก 6 ด้านพัฒนารูปแบบการจัดการพฤติกรรมสุขภาพเชิงรุกและสร้างความยั่งยืนให้แก่ประชาชนกลุ่มเสี่ยงในชุมชนบ้านห้วยเสือเตี้ยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานในชุมชนบ้านห้วยเสือเตี้ย
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวาน โดยประยุกต์ใช้แนวคิดเวชศาสตร์วิถีชีวิต แนวคิดการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม (BPSC)
3. เพื่อเปรียบเทียบค่าระดับน้ำตาลในเลือดของประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานก่อนและหลังการพัฒนา รูปแบบฯ
4. เพื่อประเมินผลของรูปแบบที่พัฒนาขึ้นต่อการลดความเสี่ยงในการเกิดโรคเบาหวานของประชาชนกลุ่มเสี่ยง

2. กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Conceptual Framework & Literature Review)

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและบูรณาการแนวคิดสำคัญ 3 แนวคิดหลัก ได้แก่:

1. **ทฤษฎีต้นไม้ (Tree Theory):** ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และออกแบบเชิงระบบเพื่อเชื่อมโยงปัจจัยพื้นฐานสู่พฤติกรรมเป้าหมาย โดยแบ่งโครงสร้างออกเป็น:

- **ระดับราก (Roots):** หมายถึง การวิเคราะห์ปัจจัยพื้นฐาน สภาพแวดล้อม บริบทชุมชน ความรู้ ความเชื่อ เจตคติ และประสบการณ์เดิมของกลุ่มเสี่ยง ซึ่งเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงพฤติกรรม รวมถึงอาจนำไปสู่สาเหตุของการเกิดโรคเบาหวานชนิดที่ 2 ด้วย
- **ระดับลำต้น (Trunk):** หมายถึง การสร้างแรงจูงใจ ความรับผิดชอบ พลังแห่งความตั้งใจ และศักยภาพในการควบคุมตนเองให้แข็งแรง เพื่อป้องกันการเจ็บป่วยด้วยโรคโรคเบาหวานชนิดที่ 2
- **ระดับผลไม้ (Fruits):** หมายถึง ผลลัพธ์สุดท้ายที่ออกมา ซึ่งคือ พฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องตามหลักเวชศาสตร์วิถีชีวิต และตัวชี้วัดทางคลินิกที่ผ่านเกณฑ์ปกติ

2. **แนวคิดเวชศาสตร์วิถีชีวิต (Lifestyle Medicine):** เป็นศาสตร์ทางการแพทย์ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากล เป็นเครื่องมือที่มียังคงความรู้หลักในการป้องกัน ควบคุม และบำบัดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (NCDs) โดยครอบคลุมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม 6 ด้านหรือ 6 เสาหลัก ได้แก่ (1) โภชนาการที่เหมาะสม (2) การมีกิจกรรมทางกายและออกกำลังกายสม่ำเสมอ (3) การนอนหลับที่มีคุณภาพและเพียงพอ (4) การจัดการความเครียดอย่างเหมาะสม (5) การหลีกเลี่ยงหรือเลิกสารเสพติดและพฤติกรรมเสี่ยง (เช่น สูรา บุหรี่) และ (6)

การสร้างสัมพันธภาพทางสังคมที่ดีเพื่อสนับสนุนการปรับพฤติกรรม มีหลักฐานเชิงประจักษ์ยืนยันว่าการปรับพฤติกรรมตามแนวทางนี้สามารถลดระดับน้ำตาลในเลือดสะสม (HbA1c) ได้อย่างมีนัยสำคัญโดยไม่ต้องพึ่งยา

3. แนวคิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ด้วยเครื่องมือ นวัตกรรมการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม

(Behavioral and Psychosocial Care in Public Health System : BPSC) ซึ่งนำหลักวิชาการพื้นฐานด้านจิตวิทยา คือ การสนทนาสร้างแรงจูงใจ (Motivational Interviewing) และจิตวิทยาสติ (Mindfulness Psychology) ที่ทำให้ง่ายต่อการเรียนรู้และง่ายต่อการนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขจุดอ่อนของระบบบริการที่มีอยู่เดิม การใช้ทักษะการสนทนาเพื่อสร้างแรงจูงใจ ในโปรแกรม MBI ที่เป็นพื้นฐานสำคัญของ BPSC จะทำให้ผู้ป่วยมีแรงจูงใจ และมีคุณภาพจิตที่ดี (สมาธิ สติ) มีจิตที่ตั้งมั่น ช่วยลดความเครียด การใช้กระบวนการกลุ่ม MBI ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจผ่านประสบการณ์ รวมทั้ง พลังกลุ่ม และการที่ได้ลงมือฝึกปฏิบัติอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ช่วยให้กลุ่มเป้าหมายสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ดีขึ้น

การนำทฤษฎีต้นไม้ม ในการวิเคราะห์และออกแบบเชิงระบบในระยะที่ 1 คือ ศึกษาสถานการณ์และบริบทกลุ่มเสี่ยง ระยะที่ 2 ใช้หลักเวชศาสตร์วิถีชีวิต บูรณาการร่วมกับเครื่องมือ นวัตกรรมการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม (BPSC) คือ ทักษะการสนทนาเพื่อสร้างแรงจูงใจ ดำเนินกิจกรรมกลุ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชุมชนตามโปรแกรมสติบำบัดแบบสั้น (MBBI) การสร้างพลังแห่งความตั้งใจ ช่วยเปลี่ยนผ่านระบบบริการจากการตั้งรับหรือ "ซ่อมสุขภาพ" (Reactive) มาเป็นการ "สร้างสุขภาพ" (Proactive) เพื่อพัฒนาปัจจัยภายในและพฤติกรรมของมนุษย์อย่างเป็นระบบองค์รวม

3. วิธีดำเนินการวิจัย (Methodology)

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อศึกษาสถานการณ์ พัฒนารูปแบบ และประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพในกลุ่มเสี่ยงเบาหวาน

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- **ประชากร:** ประชาชนกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยเสือเต้น ตำบลน้ำพอง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
- **กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ:** ประชาชนกลุ่มเสี่ยงเบาหวานที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือก (Inclusion Criteria) ได้แก่ มีผลการตรวจคัดกรองน้ำตาลปลายนิ้ว (DTX) ตั้งแต่ 100 มก./ดล. ขึ้นไป, อายุระหว่าง 35-70 ปี, อาศัยอยู่ในพื้นที่จริง และยินดีเข้าร่วมการวิจัยโดยลงนามในใบยินยอม
- **เกณฑ์คัดออก (Exclusion Criteria):** ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพร้ายแรงอื่นๆ ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการเข้าร่วมกิจกรรม หรือไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้สม่ำเสมอตลอดโปรแกรม
- **กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนารูปแบบและร่วมวิเคราะห์ปัญหา:** เลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 2 คน, ประธานอสม. 2 คน และตัวแทนกลุ่มเสี่ยงเบาหวาน 4 คน ตัวแทนผู้ป่วยเบาหวาน 2 คน ตัวแทนเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 2 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน เพื่อร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. **เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการเก็บข้อมูล/สนทนากลุ่ม:** แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มที่ออกแบบตามโครงสร้างทฤษฎีต้นไม้ (ระดับราก ลำต้น ผล) เพื่อศึกษาสถานการณ์และค้นหาปัจจัยเชิงสาเหตุ โดยเครื่องมือดังกล่าวมีความน่าเชื่อถือและผ่านการตรวจสอบเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ
2. **เครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์:** "ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่พัฒนาโดย กรมควบคุมโรค ปี 2568 ซึ่งเป็นแบบฟอร์มมาตรฐานสำหรับการเก็บข้อมูลชื่อแบบคัดกรองความเสี่ยงโรคเบาหวานมาตรฐาน
  - o เครื่องเจาะวัดระดับน้ำตาลในเลือดจากหลอดเลือดฝอยปลายนิ้ว (DTX)
  - o สายวัดรอบเอว (เซนติเมตร) และเครื่องชั่งน้ำหนัก-วัดส่วนสูงเพื่อคำนวณดัชนีมวลกาย (BMI)

3.4 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย (3 ระยะ)

- **ระยะที่ 1: การศึกษาสถานการณ์** ผู้วิจัยลงพื้นที่วิเคราะห์ข้อมูลคัดกรอง ค้นหาความเสี่ยงจำนวน 30 ราย และจัดสนทนากลุ่มร่วมกับแกนนำชุมชน เพื่อประเมิน "ระดับราก" ของปัญหา พฤติกรรมการบริโภค และข้อจำกัดในชุมชน
- **ระยะที่ 2: การพัฒนารูปแบบร่วมกัน** นำข้อมูลบริบทมาออกแบบชุดโปรแกรมกิจกรรมตามหลักเวชศาสตร์วิถีชีวิต 6 ด้าน โดยเน้นกระบวนการกลุ่มและการสร้างสติในวิถีชีวิตด้วยการฝึกสติแบบสั้น MBBI แบ่งเป็น 4 กิจกรรมหลัก (การฝึกสมาธิจัดการความเครียด การฝึกสติก่อนกิน กิจกรรมการจำกัดคาร์โบไฮเดรต/ข้าว, -สติเคลื่อนไหว และ สตินำไปใช้เป็นวิถี) หลังทำกิจกรรมแต่ละครั้งจะมีการบ้านซึ่งเป็นแบบติดตามการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
- **ระยะที่ 3: การนำไปปฏิบัติและประเมินผล (Act)** ดำเนินการทดลองใช้โปรแกรมกับกลุ่มตัวอย่างตามเกณฑ์คัดเข้าซึ่งมีจำนวน 30 ราย เป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 4 เดือน มีการติดตามเยี่ยมบ้านประเมินผล และตรวจวัดระดับน้ำตาลในเลือด (DTX) ซ้ำ เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์

3.5 การพิทักษ์สิทธิและจริยธรรมการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาและอนุมัติจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น เลขที่ REC690014 ผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนได้รับเอกสารชี้แจงข้อมูลอาสาสมัครอย่างครบถ้วน และเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ โดยมีสิทธิถอนตัวออกจากโครงการได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใดๆ ทั้งสิ้น

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั่วไปวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเปรียบเทียบตัวชี้วัดสุขภาพ (ระดับน้ำตาล DTX, BMI, รอบเอว) ก่อนและหลังได้รับโปรแกรม วิเคราะห์ด้วยสถิติ Paired sample t-test โดยตั้งระดับนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ .05

4. ผลการศึกษา (Results)

4.1 ข้อมูลลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 66.7) อายุเฉลี่ยเท่ากับ 62.10 (SD6.30) ปี อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 70.0 อายุต่ำสุดคือ 48 ปี และสูงสุดคือ 70 ปี ส่วนใหญ่สมรสและอยู่ร่วมกัน (คู่) ร้อยละ 86.7 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา/ทำไร่ ร้อยละ 73.3 เมื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการรับประทานอาหารเดิม พบว่ากลุ่มตัวอย่างนิยมรับประทานอาหารรสเผ็ดและรสปานกลางมากที่สุด (ร้อยละ 43.3) ตามลำดับ (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง (n = 30)

ลักษณะทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
- หญิง	20	66.7
- ชาย	10	33.3
อายุ		
- ต่ำกว่า 60 ปี	9	30.0
- 60 ปีขึ้นไป	21	70.0
สถานภาพสมรส		
- คู่ (สมรส)	26	86.7
-หม้าย หย่า	4	13.3
อาชีพ		

ลักษณะทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
- ทำนา/ทำไร่	22	73.3
-แม่บ้าน ไม่ได้ประกอบอาชีพ	8	26.7
พฤติกรรมกรรมการทานอาหาร รสชาติอาหารที่ชอบทาน		
- รสเผ็ดและปานกลาง	13	43.3
- รสหวาน	9	30.0
- รสเค็ม	8	23.3

(หมายเหตุ: อายุเฉลี่ย 62.10 SD 6.30 ปี, ต่ำสุด 48 ปี, สูงสุด 70 ปี)

4.2 ผลลัพธ์การเปลี่ยนแปลงการจัดระดับความเสี่ยงค่าน้ำตาลในเลือด (DTX)

ก่อนเข้าร่วมโปรแกรม กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจัดอยู่ในเกณฑ์เสี่ยงและเข้าข่ายเบาหวาน โดยร้อยละ 90.0 (27 ราย) อยู่ในระดับเสี่ยง (DTX 100–125 มก./ดล.) และร้อยละ 10.0 (3 ราย) อยู่ในระดับเข้าข่ายเบาหวาน (DTX $\geq$ 126 มก./ดล.)

ภายหลังจากการเข้าร่วมโปรแกรมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามแนวทางเวชศาสตร์วิถีชีวิตร่วมกับการฝึกสติแบบสั้น (MBBI)เป็นเวลา 4 เดือน พบว่าร้อยละ 90.0 (27 ราย) ที่สามารถ "ย้อนกลับ" และลดระดับน้ำตาลในเลือดลงจนอยู่ในเกณฑ์ปกติหรือ "ไม่เสี่ยง" (< 100 มก./ดล.) ได้สำเร็จ (+27 ราย) คงเหลือผู้ที่อยู่ในระดับเสี่ยงเพียง 2 ราย (ร้อยละ 6.7) และผู้ที่เข้าข่ายเบาหวานเหลือเพียง 1 ราย (ร้อยละ 3.3) เท่านั้น (ดังแสดงในตารางที่ 2)

ตารางที่ 2: การเปลี่ยนแปลงการแบ่งระดับน้ำตาลในเลือด (DTX) ก่อนและหลังโปรแกรม (n = 30)

ระดับ DTX (มก./ดล.)	ก่อนโปรแกรม n (%)	หลังโปรแกรม n (%)	การเปลี่ยนแปลงจำนวน ราย
ไม่เสี่ยง (< 100)	0 (0.0)	27 (90.0)	+27 ราย
เสี่ยง (100–125)	27 (90.0)	2 (6.7)	-25 ราย
เข้าข่ายเบาหวาน (≥ 126)	3 (10.0)	1 (3.3)	-2 ราย

4.3 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดสุขภาพก่อนและหลังโปรแกรม

เมื่อทำการทดสอบความแปรปรวนของค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดสุขภาพรายบุคคลด้วยสถิติ Paired sample t-test พบผลลัพธ์ดังนี้:

- ระดับน้ำตาลในเลือด (DTX):** มีค่าเฉลี่ยลดลงอย่างเด่นชัด จากเดิมก่อนเข้าโปรแกรม 111.86 ± 13.77 มก./ดล. ลดลงเหลือ 88.96 ± 13.09 มก./ดล. ภายหลังสิ้นสุดโปรแกรม ค่าเฉลี่ยลดลงถึง 22.90 มก./ดล. (95% CI: 16.79–29.00) ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$)
- รอบเอว (Waist Circumference):** ค่าเฉลี่ยรอบเอวของกลุ่มตัวอย่างลดลงจาก 80.60 ± 10.43 เซนติเมตร เหลือ 79.53 ± 9.83 เซนติเมตร โดยลดลงเฉลี่ย 1.07 เซนติเมตร ซึ่งมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($p = .020$)
- ดัชนีมวลกาย (BMI):** ดัชนีมวลกายลดลงเล็กน้อยจากเฉลี่ย 21.88 ± 3.73 kg/m² เป็น 21.73 ± 3.60 kg/m² (ผลต่างเฉลี่ย 0.15 kg/m²) แต่การลดลงนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .206$)

ตารางที่ 3: เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวชี้วัดสุขภาพก่อนและหลังโปรแกรม (n = 30)

ตัวชี้วัดสุขภาพ	ก่อน (Mean $\pm$ SD)	หลัง (Mean $\pm$ SD)	ผลต่างเฉลี่ย	t	p-value
DTX (มก./ดล.)	111.86 ± 13.77	88.96 ± 13.09	22.90	7.60	< .001*
รอบเอว (ซม.)	80.60 ± 10.43	79.53 ± 9.83	1.07	2.47	.020*

ตัวชี้วัดสุขภาพ	ก่อน (Mean ± SD)	หลัง (Mean ± SD)	ผลต่างเฉลี่ย	t	p-value
ดัชนีมวลกาย (kg/m ²)	21.88 ± 3.73	21.73 ± 3.60	0.15	1.295	.206

* มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4.4 ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม

จากผลการสนทนากลุ่ม focus group discussion ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 12 คน พบว่า

-กลุ่มตัวอย่างเข้าใจความแตกต่าง ระหว่างการทำงานเกษตรกับการออกกำลังกายแบบมีโครงสร้างมากขึ้น และส่วนหนึ่งต้องการกิจกรรมออกกำลังกายเป็นกลุ่มเพิ่มเติม

- อุปสรรคในการควบคุมการรับประทานอาหารคือ ช่วงที่มีงานบุญประเพณีและการที่ลูกหลานชนรับประทานอาหารนอกบ้าน ทำให้ยากต่อการควบคุมการกิน

- เข้าใจและนำการฝึกสมาธิ สติ มาใช้ในชีวิตประจำวัน

- พุดด้วยความเข้าใจเรื่องแปรงฟันสะอาด 2 2 2 ฉลาดบริโภค 6 4 1 และ ก่อนนอนจะไม่ทานอาหาร 3 ชั่วโมง

5. การอภิปรายผล (Discussion)

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการใช้ทฤษฎีต้นไม้แห่งปัญหามาวิเคราะห์สถานการณ์บริบทของบ้านห้วยเสือเต้นทำให้ชุมชนเห็นปัญหาในชุมชนร่วมกัน ส่วนความสำเร็จของการพัฒนารูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ใช้แนวทางของเวชศาสตร์วิถีชีวิต (Lifestyle Medicine) และการฝึกสติแบบสั้นตามแนวคิดการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม BPSC เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงโรคเบาหวานในชุมชนบ้านห้วยเสือเต้น ประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลมีดังนี้:

5.1 ประสิทธิผลต่อการลดระดับน้ำตาลในเลือด (DTX)

ผลลัพธ์ที่โดดเด่นคือ ระดับน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหาร (DTX) ลดลงเฉลี่ยถึง 22.90 มก./ดล. โดยกลุ่มเสี่ยงร้อยละ 90.0 สามารถปรับระดับน้ำตาลกลับมาสู่เกณฑ์ปกติได้ (< 100 มก./ดล.) ซึ่งสอดคล้องกับ Ford และคณะ (2017) ที่พบว่า การปรับวิถีชีวิตอย่างมีโครงสร้างส่งผลโดยตรงต่อการลดระดับน้ำตาลในเลือดได้อย่างมีนัยสำคัญโดยไม่พึ่งพายา จากการที่รูปแบบกิจกรรมไม่ได้จำกัดเพียงแค่การให้ข้อมูลความรู้ (ระดับราก) แต่เน้นกระบวนการกลุ่มและการสร้างความตระหนักรู้รายบุคคลเพื่อให้เกิด "สติในการกิน" และ "สติในการเคลื่อนไหว" (ระดับลำต้น) กิจกรรมการให้ความรู้เชิงปฏิบัติที่เน้นการจำกัดคาร์โบไฮเดรตและ ข้าว แป้งขัดสี รวมถึงการตัดอาหารในสัดส่วนที่เหมาะสมกับเพศ วัย และการเคี้ยวอย่างมีสติ ช่วยลดปฏิกิริยาการเพิ่มขึ้น

อย่างรวดเร็วของน้ำตาลในเลือดหลังมื้ออาหาร (Postprandial glycaemic spike) และน่าจะส่งผลให้ความไวต่ออินซูลิน (Insulin sensitivity) ของเซลล์ในร่างกายทำงานได้ดียิ่งขึ้น

5.2 ประสิทธิภาพต่อการลดขนาดรอบเอว

ผลการศึกษาค้นพบว่า ค่าเฉลี่ยรอบเอวลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .020$) แม้ว่าค่าน้ำหนักตัวหรือดัชนีมวลกาย (BMI) จะลดลงเพียงเล็กน้อยและไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = .206$)ก็ตาม สามารถอธิบายได้ว่าการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตามองค์ประกอบเวชศาสตร์วิถีชีวิต โดยเฉพาะการออกกำลังกายหรือการนำกิจกรรมทางกายและสติในการเคลื่อนไหวไปใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของเกษตรกร ร่วมกับการลดปริมาณคาร์โบไฮเดรต ช่วยกระตุ้นระบบเผาผลาญและลดการสะสมของไขมันในช่องท้อง (Visceral fat) ซึ่งสะท้อนออกผ่านขนาดรอบเอวที่ลดลงชัดเจนเป็นอันดับแรก การลดลงของไขมันในช่องท้องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งทางการแพทย์ เนื่องจากไขมันบริเวณนี้เป็นแหล่งผลิตสารอักเสบที่ก่อให้เกิดภาวะดื้อต่ออินซูลิน (Insulin resistance) ดังนั้นเมื่อรอบเอวลดลง จึงส่งผลต่อเนื่องให้กลไกการควบคุมน้ำตาลในเลือดทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นตามไปด้วย

5.3 ความสำเร็จจากการบูรณาการทฤษฎีต้นไม้

ความสำเร็จของการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการใช้กรอบ "ทฤษฎีต้นไม้" ในการศึกษาสถานการณ์บริบทเงื่อนไขร่วมกับชุมชน ผู้วิจัยเริ่มจากการประเมินและทำความเข้าใจปัจจัยพื้นฐานความเชื่อ บริบททางอาชีพเกษตรกรรม และวิถีการกินของชาวบ้านห้วยเสือเต้น (ระดับราก) ทำให้ชุดกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นได้รับการยอมรับและสอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง ไม่สร้างความรู้สึกฝืนหรือเป็นภาระแก่ผู้ปฏิบัติ นอกจากนี้ การดึงเอาแกนนำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน และ อสม. มาร่วมจัดทำรูปแบบ ช่วยสร้างระบบสนับสนุนทางสังคม (Social Support) ที่เข้มแข็ง ส่งผลให้กลุ่มเสี่ยงเกิดแรงจูงใจและความรับผิดชอบต่อสุขภาพตนเอง (ระดับลำต้น) หนุนเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ยั่งยืนยาวนานตลอด 4 เดือน (ระดับผล)

6. สรุปผลและข้อเสนอแนะ (Conclusion & Recommendations)

6.1 สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกลุ่มเสี่ยงเบาหวานโดยใช้หลักเวชศาสตร์วิถีชีวิต การฝึกสติแบบสั้นตามแนวทางการดูแลพฤติกรรมและจิตสังคม ได้ผลลัพธ์ที่ดีจากการที่ทีมงานผู้วิจัยมีการกำกับติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมพลังกลุ่มเสี่ยงใช้กิจกรรมแบ่งกลุ่มดูแล ในชุมชนบ้านห้วยเสือเต้น โปรแกรมระยะเวลา 4 เดือนสามารถช่วยลดค่าน้ำตาลในเลือดขณะอดอาหาร (DTX) ของกลุ่มตัวอย่างลดลงเฉลี่ยถึง 22.90 มก./ดล. อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และเปิดโอกาสให้กลุ่มเสี่ยงร้อยละ 90.0 ย้อนกลับสู่เกณฑ์ปกติได้ อีกทั้งยังช่วยลดขนาดรอบเอวได้อย่างมีนัยสำคัญ ($p = .020$) รูปแบบนี้จึงพิสูจน์แล้วว่ามีความมีประสิทธิภาพในการปรับพฤติกรรมสุขภาพและลดความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเบาหวานในบริบทชุมชนชนบทได้จริง

6.2 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. **ด้านนโยบายและบริการปฐมภูมิ:** โรงพยาบาลน้ำพองและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดขอนแก่น ควรพิจารณานำรูปแบบการจัดกิจกรรมตามหลักเวชศาสตร์วิถีชีวิตนี้ ไปกำหนดเป็นแนวปฏิบัติทางการ

พยาบาลชุมชน (Nursing Practice Guideline) ร่วมกับทีมสหวิชาชีพ และขยายผล (Scale-up) ไปยังหมู่บ้านหรือตำบลอื่นๆ ที่มีอัตราความชุกของกลุ่มเสี่ยงเบาหวานสูง

2. **ด้านกระบวนการทำงานในชุมชน:** ในการนำไปประยุกต์ใช้ ควรเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ (ผู้ใหญ่บ้าน, อสม.) ตั้งแต่ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้กิจกรรมสอดคล้องกับวัฒนธรรมและบริบทของชุมชนนั้นๆ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความร่วมมืออย่างยั่งยืน
3. **ด้านการจัดกิจกรรมรายบุคคล:** ควรนำเทคนิค “การฝึกสมาธิ” “การสร้างสติในวิถีชีวิต” เช่น สติก่อนกิน และสติในการเคลื่อนไหว ไปบรรจุในโปรแกรมการดูแลผู้ป่วยโรคเรื้อรังอื่นๆ เช่น โรคความดันโลหิตสูง หรือโรคอ้วน เพื่อช่วยเพิ่มศักยภาพการดูแลตนเองของประชาชน
4. **การปรับปรุงรูปแบบในวงรอบที่ 2** จากผลการสะท้อนในการสนทนากลุ่ม ดังนี้ (1) เพิ่มกิจกรรมออกกำลังกายแบบกลุ่ม โดยใช้พื้นที่สาธารณะที่วัดและเชื่อมกับกลุ่มเพื่อนรำเดิมที่มีอยู่แล้ว (2) พัฒนาครัวเรือนต้นแบบและบุคคลต้นแบบ (3) เพิ่มบทบาท อสม.คู่ดีมีสุข ในการช่วยสะท้อนพฤติกรรมรายสัปดาห์และเยี่ยมเสริมพลังกลุ่มเสี่ยงในชุมชนในรุ่นต่อไป

6.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการติดตามประเมินผลในระยะยาว (Long-term follow-up) ที่ 6 เดือน หรือ 1 ปี เพื่อยืนยันความคงอยู่ของพฤติกรรมสุขภาพ (Behavioral maintenance) และอัตราการคงอยู่ของระดับน้ำตาลในเกณฑ์ปกติ
2. ควรศึกษาวิจัยเชิงประเมินความคุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์สาธารณสุข (Cost-effectiveness analysis) ของรูปแบบเวชศาสตร์วิถีชีวิตในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลสนับสนุนเชิงประจักษ์แก่ผู้กำหนดนโยบายในการจัดสรรงบประมาณส่งเสริมสุขภาพเชิงรุกต่อไป

7. เอกสารอ้างอิง (References)

- กรมการแพทย์. (2564). *แนวทางการจัดบริการเวชศาสตร์วิถีชีวิตในระบบบริการสาธารณสุข*. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- กรมควบคุมโรค. (2566). *รายงานสถานการณ์โรคไม่ติดต่อเรื้อรัง: เบาหวานและความดันโลหิตสูงในประเทศไทย พ.ศ. 2566*. กรุงเทพฯ: อักษรกราฟฟิกแอนด์ดีไซน์.
- ทฤษฎีต้นไม้อะและกระบวนการวิจัยเชิงระบบ. (2569). *การประยุกต์ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมศาสตร์ในการพัฒนาสาธารณสุขชุมชน*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ. (2563). *รายงานการสำรวจสุขภาพประชาชนไทย โดยการตรวจร่างกาย ครั้งที่ 6 (พ.ศ. 2562)*. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- American College of Lifestyle Medicine. (2023). *Lifestyle Medicine Core Competencies Program*. Available from <https://lifestylemedicine.org>

- Ford, C. N., et al. (2017). Evaluation of a Lifestyle Medicine-Based Behavioral Intervention on Glycemic Control in Adults with Pre-diabetes. *Journal of Lifestyle Medicine*, 11(2), 85-94.
- Organization, W. H. (2022). *Global report on diabetes*. Geneva: World Health Organization.
- Rhee, S. Y., Cho, D. H., et al. (2019). Effect of Lifestyle Modification on Prevention of Type 2 Diabetes in Individuals with Impaired Fasting Glucose: A Quasi-experimental Study. *Korean Diabetes Journal*, 43(3), 195-204